

Słowo wstępne

Zbiory archiwalne to ważna część narodowego zasobu archiwalnego. Współczesna polska archiwistyka nazywa zbiorem każdy dział archiwum, który nie jest zespołem archiwalnym. Będą nim zatem dokumenty zebrane przez instytucje lub osoby fizyczne pod określonym kątem¹, zgromadzone celowo i odpowiadające określonym kryteriom archiwalia² (czy ogólnie materiały) znajdujące się w zasobie archiwalnym.

Nie porzostając jedynie na negatywnej definicji, możemy zaliczyć do zbiorów archiwalia niepowiązane wspólnym pochodzeniem kancelaryjnym, ale pogrupowane w oparciu o zasady, treści lub zainteresowania samych twórców, oraz zdefiniować je jako materiały zgromadzone pod kątem określonych kryteriów, znajdujące się w zasobie archiwalnym³.

Zbiory i zaliczane do nich kolekcje (a czasami nawet spuścizny⁴), stanowią więc integralną część narodowego zasobu archiwalnego, reprezentowaną w różnym zakresie w określonych typach archiwów. O ile w archiwach państwowych będzie to zaledwie kilka procent ich zasobów (np. w Archiwum Państwowym w Siedlcach zaledwie 3%), w bibliotekach czy muzeach mogą stanowić gros materiałów archiwalnych. Tę różnorodność przechowawców zbiorów archiwalnych ma za zadanie oddać tytuł niniejszej książki.

Oczywiście powyższe rozważania mają drugorzędne znaczenie dla użytkowników, których interesuje przede wszystkim dostęp do zasobu archiwalnego, bez wnikania w jego podziały wewnętrzne i dociekania, do

¹ *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 90-91.

² W. Chorążyczewski, *Zachęta do archiwistyki*, Toruń 2022, s. 103.

³ D. Magier, *O naturze zbiorów archiwalnych (z problematyką sztandarowego zbioru siedleckiego w tle)* [w:] *Archiwalia nieoczywiste*, red. D. Magier, R. Borychowski, Siedlce 2023, s. 16.

⁴ Zwracają na to uwagę zarówno Anna Laszuk jak i Adam Grzegorz Dąbrowski na łamach niniejszej publikacji. Zob. również: D. Magier, op. cit. Spuściznom poświęcony będzie kolejny tom z serii „Światy Archiwalne”.

której jego części należą zamówione do czytelnicy dokumenty. Warto jednak zasygnalizować Czytelnikowi, że proces definiowania kwestii związanych z identyfikacją zbiorów archiwalnych nie został jeszcze zakończony. Widoczne jest to chociażby w terminologii, którą posługują się Autorzy rozdziałów niniejszego tomu. Aby zwrócić na to uwagę, znalazły w nim swoje miejsce również opracowania nieco bardziej odległe od archiwalnej ortodoksji definicyjnej, za to ubogacające niewątpliwie problematykę zbiorów archiwalnych o nowe spojrzenie lub charakter przedmiotu badań.

Nie przeszkadza to na szczęście w zgłębianiu problemów archiwoznawczych, leżących u podstaw serii wydawniczej „Światy Archiwalne”, którego trzecią odsłonę stanowi niniejsza publikacja. Została ona poświęcona zbiorom archiwalnym przechowywanym w archiwach państwowych oraz w innych placówkach do tego powołanych, gromadzących je zgodnie z prawem archiwalnym. Materiały, które składają się na tom, to wybór 13 rozszerzonych i uzupełnionych referatów wygłoszonych pierwotnie podczas IV Siedleckich Spotkań Archiwoznawczych pt. „Zbiory, kolekcje, spuścizny w archiwach i poza archiwami” w Siedlcach w dniach 25–26 maja 2023 r. Przedstawmy ich krótką charakterystykę.

Anna Laszuk zwraca uwagę, że przepisy archiwalne bardzo ogólnie regulują zasady postępowania z materiałami archiwalnymi proweniencji prywatnej. Mało określony status mają one w teorii archiwistyki i metodyce archiwalnej, a o ich naturze – jako zespołów bądź zbiorów archiwalnych – toczone są dyskusje. Omawia podstawowe działania archiwalne z nimi związane i wskazuje problemy wynikające z braku jednoznacznych wytycznych postępowania.

Adam Grzegorz Dąbrowski podjął próbę krótkiej charakterystyki zbiorów przechowywanych w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Podobne zadanie w odniesieniu do Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim prezentuje Andrzej Wróbel. Dobitnie wskazuje jak cenne źródło stanowią one do badań genealogicznych oraz historii małych ojczyzn.

Opracowanie Alicji Adamus-Kowalik to rozważania na temat przydatności kolekcji Stefana Szwakopfa z zasobu Archiwum Państwowego w Częstochowie do badań nad Armią Krajową w Inspektoracie Częstochowa. Autorka omawia poszczególne typy dokumentów zawartych w zbiorze, szczególnie koncentrując się na fotografiach, które uzupełniają oraz niosą całkowicie nowe informacje przydatne w badaniach nad częstochowskimi strukturami AK.

Parkowi „Aleksandria”, założeniu parkowemu o najbogatszej historii na południowym Podlasiu, poświęcił swój rozdział Marcin Maciej Krasuski,

ukazując je w świetle materiałów archiwalnych pochodzących ze zbiorów przechowywanych w zasobie i (tu ciekawostka) w kolekcjach edukacyjnych, nie wchodzących w skład zasobu Archiwum Państwowego w Siedlcach.

Mirosław Roguski opisuje zbiór Adolfa Erazma Mysłowskiego z Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Zbiór powstał podczas kwerend genealogicznych wykonywanych przez Mysłowskiego w latach 1921–1952 na zlecenie różnych rodzin i instytucji. Zawiera cenne dla historyków, heraldyków, genealogów i onomastów wypisy z ksiąg wielu ziem, zniszczonych wraz z Archiwum Głównym Akt Dawnych przez Niemców po upadku Powstania Warszawskiego.

Niezwykle interesujący zbiór rękopiśmiennych notatek i zapisków o Ziemi Świętej autorstwa o. Norberta Golichowskiego OFM, przechowywany w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, scharakteryzował Olgierd Lenczewski.

Kolejne opisywane archiwalia pochodzą z zasobu Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Przedmiotem badań Olgi Gaidai są egodokumenty Wacława Strońskiego z lat 20. i 30. XX w. Listy pisane w języku rosyjskim i polskim stanowią swoiste zwierciadło czasu i przestrzeni historycznej. Przedstawiają życie zawodowe i osobiste uciekiniera z sowieckiej Ukrainy i zawierają wiele informacji o codziennym życiu ludzi, którzy musieli odnaleźć się w nowej, nieznanym im dotychczas rzeczywistości. Kolekcja ta jest częścią zespołu archiwalnego Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim.

Paweł Perzyna scharakteryzował zbiór grypsów i listów Jerzego Ceranowskiego, późniejszego pierwszego prezydenta Kutna w III RP, internowanego 13 grudnia 1981 r. i osadzonego w więzieniu we Włocławku. Dokumentacja przechowywana jest w zasobie łódzkiego Oddziału IPN i stanowi doskonałą podstawę do rysowania obrazu rygorów panujących we włocławskim Ośrodku Odosobnienia, stosowanego przez służbę więzienną systemu kar i nagród, inwigilacji prowadzonej przez funkcjonariuszy SB, sposobów spędzania wolnego czasu oraz protestów podejmowanych przez osadzonych.

Zbiór akt osobowych aptekarzy zgromadzony w Dolnośląskiej Izbie Aptekarskiej we Wrocławiu poddał analizie Kacper Rosner-Leszczczyński, prezentując przy okazji przykładowe sylwetki ówczesnych reprezentantów tej profesji.

Z kolei Krzysztof Jedynak przedstawił zasób źródeł do dziejów Polskiej Armii Podziemnej „Odra”, znajdujący się w zbiorach Muzeum w Koszalinie. Kolekcja powstała w latach 70. XX w. i stanowi fragment materiału zbieranego w postaci relacji przez „Głos Koszaliński”.

Swoistym zbiorem nalepek i adnotacji na odwrociach miniatur portretów z kolekcji malarskiej hr. Potockich z Krakowa i Krzeszowicz, znajdujących się w Muzeum Narodowym w Warszawie, zajęła się Izabela Wiercińska.

Tom kończy komunikat autorstwa Moniki Czołczyńskiej – przegląd dokumentacji naukowo-technicznej instytutów badawczych przemysłu włókienniczego, znajdującej się w gestii Sieci Badawczej Łukasiewicz – Łódzkiego Instytutu Technologicznego.

Niniejsza publikacja to reprezentatywna dawka możliwości informacyjnych kryjących się w zbiorach archiwalnych. Przynależą one zarówno do państwowego, jak i niepaństwowego zasobu archiwalnego, stanowiąc niewątpliwe bogactwo archiwalne budujące obraz dziejów naszego państwa i ludzi je zamieszkujących.

Dariusz Magier
Uniwersytet w Siedlcach
Archiwum Państwowe w Siedlcach
ORCID: 0000-0001-9367-7448